

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(повне найменування вищого навчального закладу)

Історичний факультет
(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра нової та новітньої історії
(повна назва кафедри)

Дипломна робота

бакалавра
(освітній ступінь)

на тему: «Зовнішня політика Маргарет Тетчер в контексті
ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»
«A foreign policy of Margaret Thatcher in the context of cold war»

Виконав: студент денної форми навчання
напряму підготовки 6.020302 Історія
Стеценко Дмитро Васильович

Керівник к.і.н., доц. Шкляєв І. М.

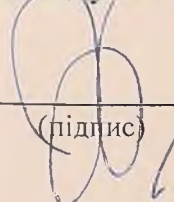
Рецензент к.і.н., доц. Стоянова Г. М.

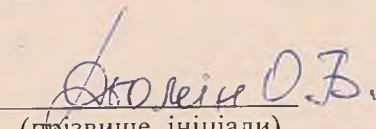
Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ 14 від 22.05. 2017 р.

Захищено на засіданні ЕК № 2
протокол № 45 від 19.06. 2017 р.
Оцінка добре 1 С 1 80
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

Голова ЕК

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

Гребцова І. С.
(прізвище, ініціали)

Одеса – 2017

ш/к 429801

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Історіографія проблеми та джерельна база дослідження	8
Розділ 2. Політична біографія Маргарет Тетчер.....	19
2.1. Дитинство та юність.....	19
2.2. Початок політичної кар'єри.....	23
2.3. Перемога консерваторів на парламентських виборах 1979р. Початок прем'єрства М. Тетчер.....	31
Розділ 3. Зовнішня політика Великобританії в контексті «холодної війни»...35	
3.1. Політичні відносини зі Сполученими Штатами Америки.....	35
3.2. Зміна зовнішньополітичного курсу Великобританії.....	42
3.3. Налагодження дипломатичного діалогу між М. Тетчер, Р. Рейганом і М. Горбачовим з метою вирішення протиріч між Сходом і Заходом.....	49
3.4. Роль Маргарет Тетчер у завершенні «холодної війни».....	52
Висновки.....	55
Список джерел та літератури.....	59

Вступ

Актуальність теми. Маргарет Тетчер – це ім'я увійшло не тільки в історію Великобританії, а і у історію цілого світу. Багато наукових праць ХХІ століття будуть, безсумнівно, присвячені її політиці, впливу на розвиток подій в Британії, Європі і в цілому світі. В сучасній політичній історії Великої Британії немає, мабуть, іншого імені, котре викликало б стільки суперечок як її ім'я. Але усі, від друзів до політичних опонентів змушені були визнати неординарність її особистості і те, що вона зуміла накласти на життя своєї країни і усього світу глибокий відбиток. Ні про одного англійського прем'єра не було таких розбіжностей в увазі – від самих захоплених до самих негативних. Одні, хоча і не люблять її, але ставляться до неї з повагою, вбачаючи в ній одного з видатніших політиків сучасності, інші ненавидять її, вважають доктринером та демагогом.

Її постать залишається актуальною і по сей день. Вона прийняла країну, що знаходилася на межі краху, а залишила після себе іншу країну, економічно зміцнілу з позиціями, що помітно посилилися, у світі. Жодному англійському прем'єру, навіть У. Черчілю, при житті не приділялося стільки уваги, скільки їй. Не даремно її називали «Черчіль у юпці». І взагалі, протягом більше півтора століття, жодний англійський політик не був прем'єр-міністром так довго – майже 12 років – як Маргарет Тетчер. Безперечний управлінський вклад у результат Другої світової війни У. Черчіля можна порівняти з не менш значним вкладом М. Тетчер на завершення «холодної війни» між двома наддержавами другої половини ХХ століття СРСР і США, неоголошеної війни, яка могла привести людство до трагічніших наслідків, ніж Друга світова. Адже до цього моменту запасів ядерного і інших видів зброї масового знищення накопичено було досить для того, щоб багаторазово знищити життя на планеті Земля. І якщо Друга світова понесла десятки мільйонів життів, то у разі Третьої світової могли загинути мільярди. Ця небезпека була цілком реальною.

Багато сторінок з її життя залишаються не відомими або не дослідженими. Одною з таких сторінок є значна роль в закінченні «холодної війни» - це зумовлює актуальність даної дипломної роботи. Роль М. Тетчер у «холодної війни» історики і політики значно не до оцінюють. Вона на рівних з президентом і США Р. Рейганом боролася проти «імперії зла» СРСР. У той же час вона перша з капіталістичного світу почала говорити про те, що з цією соціалістичною «імперією зла» можливий діалог. В середині 1980-х років її постать зіграла значну роль в налагодженні реального діалогу між Сходом і Заходом. Вона також була першим авторитетним західним політиком, якого виділив М. Горбачов. Перший президент СРСР, вважає, що Маргарет Тетчер була «великим політиком і видатною особистістю, вона допомогла покласти край холодній війні».

У сучасному світі «холодна війна» набирає обертів. Погіршення відносин між США, країнами Європи та Росії може призвести до нової «неоголошеної війни». Тому важливо вивчати лідерів, які змогли перемогти у холодній війні «без єдиного пострілу». Маргарет Тетчер – є яскравим прикладом політика який цю війну якщо не виграв, то дуже сильно допоміг в цьому Західному світу і США.

Актуальне значення Тетчер має і для України. В Україну Маргарет Тетчер приїжджала лише одного разу - в червні 1990 року [9]. Вона спілкувалася в Києві з керівництвом Компартії тоді ще радянської республіки. Але найбільше запам'ятався її виступ у Верховній Раді УРСР - першій, у складі якого вже сформувалася національна опозиція. Залізна леді витончено знищувала прагнення українських демократів до незалежної держави, кажучи ніби: «У України є право на незалежність - приблизно стільки ж, скільки і у американського штату Каліфорнія». «Звичайно, вона образила тоді, поставила Україну на рівні з Каліфорнією», - розповів колишній депутат Верховної Ради УРСР Дмитро Павличко. Насправді подібне ставлення до «недемократичної» України демонстрували і в США. Президент Джордж Буш відвідував Київ в

тому ж 1990 року. «Боялися, що наші ядерні арсенали потраплять не в ті руки. Тетчер була реалістом, ось і переконувала нас, що «бігати» в незалежність не варто, куди краще пересидіти, послухати Горбачова» - згадує депутат першого скликання Ради УРСР Павло Мовчан. Ще один " український" епізод стався набагато пізніше, коли екс-прем'єр вийшла вже на почесну пенсію. Восени 2007 року, в розпал парламентських виборів, Юлія Тимошенко раптом поїхала до Лондона, і в мережі з'явилися фотографії спілкування двох «леді» за чашкою кави в холі відомого The Goring Hotel. Юлію Тимошенко дуже цікавила особистість Тетчер, досвід її реформ, тому вирішено було влаштувати їм спілкування. Розмовляли вони більше двох годин: з'ясувалося, що Тетчер дуже добре знає ситуацію в Україні, нашу економіку, що треба робити, щоб уникнути впливу кризи. Хоча баронеса була і у віці, вона показала, що прекрасно розбирається в українському питанні.

Україна може перейняти досвід реформ Британії за часів правління «Залізної леді», а також гнучку зовнішню політику, в якій повинна шукати нових союзників, в умовах агресивної зовнішньої політики зі сторони Росії, як це робила Тетчер за часів «холодної війни».

Мета дипломної роботи — проаналізувати зовнішньополітичний курс Великобританії у період прем'єрства Маргарет Тетчер та її роль у «холодній війні»

Завдання дипломної роботи:

1. Вивчити джерела і літературу з досліджуваної проблеми;
2. Розглянути політичну біографію Маргарет Тетчер та формування її особистості;
3. Дати загальну характеристику формуванню передумов приходу М.Тетчер до влади;
4. Охарактеризувати стосунки Великобританії і США у кінці 70-х початку 90-х років ХХ століття;

5. Позначити причини змін зовнішньополітичного курсу Великобританії відносно СРСР та США з 1979 по 1983гг.;
6. Розглянути процес налагодження дипломатичного діалогу між М. Тетчер, Р. Рейганом і М. Горбачовим з метою вирішення протиріч між Сходом і Заходом;
7. Визначити роль Великобританії в закінченні «холодної війни»

Об'єктом дослідження є зовнішня політика консервативної партії в період «холодної війни»

Предметом дослідження є зовнішньополітичний курс Великобританії у період прем'єрства Маргарет Тетчер

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період прем'єрства Маргарет Тетчер з 1979-1990 років. Для відображення повноти подій автор виходить за встановлені хронологічні межі, зокрема простежує розвиток особистості М. Тетчер, її прихід до влади.

Територіальні рамки дослідження не можливо визначити чітко, однак більша частина подій відбувається у Європі та США

Методологічні та методичні принципи дослідження: є принципи історизму, об'єктивності та системності, а також передбачає використання загальнонаукових та історичних методів наукового пізнання. Принцип історизму включає в себе вивчення зовнішньополітичної діяльності М. Тетчер і кабінету міністрів Великобританії в конкретних історичних умовах з урахуванням діяльності інших країн, тобто СРСР і США у період з 1979-1990 роки.

Принцип об'єктивності означає необхідність всебічного вивчення діяльності кабінету міністрів Великобританії і М.Тетчер у зовнішньополітичному векторі з урахуванням самих різноманітних впливів на неї явищ історичної дійсності. У дипломній роботі застосовувалися такі загальнонаукові методи, як аналіз і синтез,

класифікація, типологізація. Крім цього, в дослідженні застосовано наступний спеціальний метод: порівняльно-історичний.

Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку вивчених джерел і літератури. У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, визначено категоріальний апарат досліджуваної проблеми. У першому розділі проаналізовано історіографію проблеми та охарактеризована джерельна база дослідження. У другому розділі розглядається політична біографія М. Тетчер, її приход до влади у Великобританії. Третій розділ присвячений основним напрямкам і зовнішньополітичним векторам діяльності М. Тетчер. У висновках підведені підсумки, зроблені висновки і узагальнення з досліджуваної проблеми.

Висновки

Підводячи підсумки дипломної роботи, можна з впевненістю казати про те, що політика Маргарет Тетчер у «холодній війні» достатньою мірою не досліджена. Наявні зарубіжні та вітчизняні праці здебільшого не мають узагальнюючого характеру, відображають лише окремі аспекти теми, не розглядаючи повністю зовнішній політичний вектор Великобританії в «холодній війні». Джерельна база з даної теми є досить різноплановою та репрезентативною, що дозволяє достатньо повно й об'єктивно дослідити засоби та результати практичного втілення в життя уряду М.Тетчер зовнішньої політики.

Маргарет Тетчер, ще з раннього дитинства почала формуватися як консерватор. Велика роль в цьому належить її батьку, який був теж запеклим консерватором. Тільки розпочинаючи свою кар'єру політика вона вже з не довірою відносилася до соціалізму та Радянського Союзу і критикувала їх. Її анти соціалізм мав глибоке коріння. Вибори 1975 року, де консервативна партія програла лейбористам, для неї були страшною подією, так їй вважався соціалізм і все що з ним пов'язано. Однак через 4 роки Тетчер зійде на п'єдестал політики Британії, і почне втілювати свій анти соціалізм у життя. Вона докорінним чином змінить свою країну, і напевно, увесь світ. Для цього новій прем'єр почав проводити активну зовнішню політику.

Політика Британії в «холодній війні» за часів прем'єрства Маргарет ділилася на два великих напрямки: США та СРСР. Вона була головним ланцюгом у зв'язуванні двох «наддержав», більше того, Тетчер, в області взаємовідносин з Радянським Союзом вона брала на себе роль лідера в англо-американському тандемі. У неї були міцні стосунки, що склалися у неї з Рональдом Рейганом і Михайлом Горбачовим. У цього «трію» був історичний прецедент: «трійка» Черчіль - Рузвельт - Сталін. Але тоді співпраця примушувалася умовами війни. Нинішня американо - радянська - британська

«тріада» ніяк не викликала суперечливих відчуттів.

Уміло розвиваючи стосунки, проявляючи увагу до деталей і використовуючи свій шарм, Тетчер зуміла стати лідером в діалозі «наддержав». Зміцнення особистих контактів з Горбачовим і Рейганом підвищило міжнародний престиж і самої Тетчер, і Великобританії. Крім того, завдяки кропіткій роботі Тетчер, Великобританія знову набували «ваги», а країна - особливий статус серед союзників Англії і в Західній Європі. США прагнули досягти світової гегемонії, а Велика Британія - посилити можливість впливу в світовому співтоваристві для вирішення питань економічного зростання та престижу. Обидві країни здійснювали політику активного антикомунізму. Одним з найбільш важливих практичних факторів, що визначав особливий характер відносин США і Великобританії, було їх ядерне співробітництво. Британія здійснювала свій зовнішньополітичний курс у фарватері політики США і при цьому отримувала найпередовіші технології, не витрачаючи своїх коштів. Ще одним позитивним чинником союзницьких відносин була участь Англії в НАТО, що надало їй впевненості у захищеності країни від ядерної загрози комуністичного світу.

Щодо СРСР, Тетчер наприкінці 70-х років заявила про свою жорстку політику по відношенню до Радянського Союзу, там її почали називати «залізною леді», а згодом і увесь світ підхопив цю назву, Маргарет не ображалася їй подобався цей образ. В англо-радянських відносинах М.Тетчер завжди був притаманний крайній антикомунізм. На початку свого прем'єрства вона приєдналася до оголошеного Рейганом «хрестового походу проти комунізму», тобто проти Радянського Союзу, розділяючи думку про СРСР як про «імперію зла», і до 1983 р. в її виступах, промовах звучали жорсткі антирадянські випадки, але коли М.Тетчер залишилася на другий термін, тональність її промов пом'якшала: вона зрозуміла необхідність змінити тактику у відносинах з СРСР, що зайвий раз підтвердило реалізм і гнучкість політики М.Тетчер. Значно на взаємини між СРСР і Великою Британією справили

радикальні зміни в Радянському Союзі, що розпочалися з приходом до влади М.Горбачова. Вона ж перша серед політичних діячів Заходу оцінила величезне значення змін в СРСР і підтримала перебудову. Головним же досягненням у напрямі взаємин з СРСР стала перемога у холодній війні, яку вона вважала війною за свободу, правду та справедливість.

Невідомо, чим би завершилася «холодна війна», якби не було Тетчер. Зуміли б без її допомоги налагодити стосунки «наддержави», відмовився би Рейган від риторики про «імперію зла», були б підписані основні домовленості про роззброєння, чим би завершилася програма «зоряних війн». Вона налагодила реальний діалог між Сходом та Заходом, першою з західних лідерів визнала перебудову і зв'язувала з нею великі надії. Ці надії підтвердилися коли Тетчер приїхала до Москви. Там у прямому ефірі вона розмовляла з радянськими журналістами. І хоч частина інтерв'ю не була перекладена на російську мову, це інтерв'ю не було вирізано або змонтовано. Перший президент Російської Федерації Борис Єльцин казав, що це інтерв'ю стало початком кінця СРСР. Звичайно, це перебільшення, однак доля правди у цих словах є.

Історики та політики роль Маргарет Тетчер в «холодній війні» дуже недооцінюють. Їй не будують пам'ятники і не називають вулиці у постсоціалістичних країнах, як це, наприклад, роблять у честь Рональда Рейгана. «Залізна леді» усе своє життя присвятила боротьбі з соціалізмом. І цю боротьбу вона виграла не тільки у себе в країні, а і у світі. Без моральної допомоги підтримки Рональда Рейгана і Маргарет Тетчер «холодна війна» навряд чи була б виграна. Екс-держсекретар США Генрі Кісінджер впевнений, що холодна війна закінчилася багато в чому завдяки Маргарет Тетчер. «Для США вона була надійним і твердим союзником. В останні роки «холодної війни» вона була першою або одним з перших лідерів країн-союзників, хто усвідомив можливість закінчення «холодної війни», визнавши гнучкість, яку Горбачов надав радянській політиці», - заявив колишній той, що керував

Держдепартаментом США. На думку Шеварднадзе, Тетчер входила до числа найвидатніших політиків 20 віків, а Великобританія зіграла найважливішу посередницьку роль в завершенні «холодної війни». «Потрібно відмітити, що саме особиста позиція «залізної леді» мала вирішальне значення в прискоренні цих процесів», - сказав экс-глава МЗС СРСР Едуард Шеварднадзе.

Підсумовуючи усе вище сказане, політика Маргарет Тетчер в контексті «холодної війни» мала велике значення для усього світу і для України в цілому. Не дивлячись на те, що вона не признавала Україну, як незалежну державу, вона відіграла важливу роль для нашої країни. Якби не Тетчер, не відомо коли б закінчилася «холодна війна», і чи розпався б Радянський Союз.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Опубліковані джерела

Документи

1. Встреча Тэтчер и Рейгана: Стенограмма [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.margaretthatcher.org/archive/default.asp> (02.02.2017)
2. Документы и материалы советско-английских переговоров в Москве. 13-17 февраля 1985 года. – М.: Политиздат, 1975.– С. 70.
3. Громыко А. А. Обеспечить мир народам задача всех государств: Выступление на сессии Генеральной Ассамблеи ООН 23 сентября 1985года / А. А. Громыко – М.: Политиздат, 1980. – С. 47.
4. Ярузельский В. Обращение к польскому народу по радио и телевидению. 13 декабря 1981 года. Избранные произведения, февр. 1981 июль 1988 г. / пер. с польского, под общ. ред. В. А. Светлова. – М.: Политиздат, 1988.– 404с.
5. Горбачев М.С. Избранные речи и статьи: в 7-ми томах. Выступление перед членами парламента Великобритании. 18 декабря 1984 года /С. М.Горбачев. – М.: Политиздат, 1987. – 627с.
6. Визит Генерального секретаря ЦК КПСС, Председателя Президиума Верховного Совета СССР М.С. Горбачева в Великобританию, 5-7 апреля 1989 г.: Документы и материалы.// Политиздат, 1989. – С. 79.
7. Заявление генерального секретаря ЦК КПСС М. С. Горбачева, 15 января 1986 года.// Политиздат, 1986. – С. 15.

8. The Evil Empire. President Reagan's Speech to the House of Commons. Voice record.[Электронный ресурс] Режим доступа: <http://reagan2020.us/speeches/>. (09.04.2017)
9. Margaret Thatcher TV Interview for Central TV. Video record(visiting Kiev).[Электронный ресурс]Режим доступа: <http://www.margaretthatcher.org/document/108115> (02.02.2017)
- 10.Chequers Soviet seminar (minute of meeting). Voice record.[Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.margaretthatcher.org/document/111075> (11.01.2017)
- 11.Thatcher-Reagan meeting at Camp David. Record of conversation. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.margaretthatcher.org/document/109185> (02.02.2017)
- 12.1984 Dec 17 Мо, Margaret Thatcher TV Interview for BBC. Video record. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.margaretthatcher.org/document/105592> (02.02.2017)
- 13.USSR (Ministerial Visit). Deb 22 April 1987. Voice record. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1987/apr/22/ussr-ministerial-visit#> (08.02.2017)

Мемуари та спогади

- 14.Горбачев М. С. Жизнь и реформы / М.С. Горбачев – М.: Новости, 1995. – 1312с.
- 15.Горбачев М.С. Перестройка и новое мышление для нашей страны и для всего мира / М.С. Горбачев – М.: Издательство политической литературы, 1995. –272с.
- 16.Громыко А.А. Памятное / А.А. Громыко – М.: Издательство политической литературы, 1990. – 1192с.
- 17.Рейган Р. Жизнь по-американски / Р. Рейган – М.: Новости, 1992. – 742с.

18. Рейган Р. Откровенно говоря. Избранные речи / Р. Рейган. – М.: Новости, 1994. – 400с.
19. Рейган Р., Тэтчер М. Англосаксонская мировая империя / Р. Рейган, М.Тэтчер. – М.: Алгоритм, 2014. – 288с.
20. Тетчер М. Автобиография / М. Тетчер. – М.: АСТ, 1995. – 800с.
21. Тэтчер М. Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира / М. Тэтчер. – М.: Альпина Паблишер, 2005. – 504с.
22. Шеварднадзе Э. Когда рухнул железный занавес / Э. Шеварнадзе. – М.: Европа, 2009. – 460с.

ЛИТЕРАТУРА

23. Браун А. Маргарет Тэтчер и конец холодной войны / А. Браун //Полис. 2012. - № 1. – С.76–92
24. Вестада А.О. Осмысление истории.; Под ред. Г.Н. Севостьянова,/ А.О Вестада – М.: Просвещение: АО «Учеб.лит.», 1996. – 225с.
25. Внешняя политика СССР. Хроника 1977 г. // Международная жизнь. 1980. - № 11. – С. 85–88
26. Вопрос недели. Чем Тэтчер войдет в историю? // Власть. Коммерсант.2013. - № 14. – С.6–8
27. Голубев А.В. Советско-английские отношения на рубеже 70 - 80-х годов/ А.В.Голубев//Вопросы истории. 1984. - №7. – С.43–58
28. Громыко А. А. Внешняя политика Великобритании: от империи к «осевой державе» [Электронный ресурс] / А. А. Громыко. Режим доступа http://www.gromyko.ru/Russian/Brit/brit_13.htm (02.04.2017)
29. Жигалов И.И. Современная история Великобритании / И.И. Жигалов. – М.: Политиздат, 1978. – 345с.

30. Замятин Л.М. Горби и Мэгги: Записки посла о двух известных политиках. – М. Горбачеве и М. Тэтчер / Л.М. Замятин. – М.: ВИНТИ, 1995. – 182с.
31. Капитонова К.Н. Зарубежная историография внешней политики правительств М. Тэтчер и Дж. Мэйджора (1980-1990-е годы) / К. Н. Капитова // Новая и новейшая история. 2006 - № 5 – С.210–225.
32. Капитонова Н.К. Маргарет Тэтчер: человек и политик / Н.К. Капитова // Новая и новейшая история. 2007- № 2 –С. 173-188; -№3 –С. 166–204.
33. Капитонова Н.К. Приоритеты внешней политики Великобритании в период правления консерваторов (1979-1997 гг.) / Н.К. Капитова: автореф. дис. д-ра истор. наук. – М.: МГИМО, 1999. – 37с.
34. Конотопов М.В., Сметанин С.И. История экономики. / М.В. Конотопов, С.И. Сметанин. – М.: Академический Проект, 2000. – 367с.
35. Консерваторы у власти: опыт Великобритании. // Инс-т мировой экономики и международных отношений. 1992. - № 3 –С. 24.
36. Лебедев А.А. Очерки британской внешней политики / А.А. Лебедев – М.: Политиздат, 1988. – 246с.
37. Митяева Е.В. Англо-Аргентинский конфликт из-за Фолклендских островов. / Е.В. Митяева – М.: Международные отношения, 1985. –267с.
38. Орген К. Маргарет Тэтчер. Женщина у власти / К. Орген – М.: Логос, 1997. – 215с.
39. Перегудов С.П. Исторические портреты. Маргарет Тэтчер / С.П. Перегудов // Вопросы истории. 1988 - № 10. –С.66–83
40. Перегудов С.П. Отставка Маргарет Тэтчер / С.П. Перегудов // Вопросы истории. 1991 - №11. – С.11-20
41. Перегудов С.П. Тэтчер и Тэтчеризм. / С.П. Перегудов. – М.: Наука, 1996. – 301с.
42. Печуров С.Л. США – Великобритания: сто лет «особых отношений»/

- Печуров С.Л. //США - Канада. Экономика, политика, культура. 2012 - №10 – С.67–86
- 43.Пономарев М.В., Смирнова С.Ю. Новая и Новейшая история стран Европы и Америки. Т. 3. / М.В Пономарев С.Ю Смирнова. – М.: Владос, 2000. –383с.
- 44.Попов В.И. Исторические очерки. Англия в войне за Фолкленды (Мальвины)/ В.И. Попов//Вопросы истории. 1988 - №12. – С.74–89
- 45.Попов В.И. Маргарет Тэтчер: человек и политик / В.И. Попов - М.: Международные отношения, 2000. – 464с.
- 46.Рейган К. Д. Тэтчер и политика упадка./ К.Д. Рейган – М.: АЛМО, 1988. – 234с.
- 47.Рыжиков В. А. Зигзаги дипломатии Лондона. Из истории советско-английских отношений / В. А. Рыжиков. – М.: Международные отношения, 1973. – 215с.
- 48.Скосырев В. А. В тени большого Бена. Очерки об Англии 80-х годов / В. Скосырев.В.А. – М.:Известия,1986. – 175с.
- 49.Соколов В.А. США И «Железная леди»: к вопросу об американской исключительности / В.А. Соколов // США - Канада. Экономика, политика, культура. 2014 -№6. – С.87–92
- 50.Стрежнева Л. В. Великобритания и Западная Европа: политические аспекты / Л. В Стрежнева – М.: Международные отношения, 1988. – 306с.
- 51.Трухановский В.Г. Внешняя политика Англии после Второй мировой войны. Краткий очерк. / В.Г. Трухановский. – М.: Госполитиздат, 1957. – 335с.
- 52.Трухановский В.Г. Новейшая история Англии / В.Г. Трухановский. – М.: Соцэкгиз, 1958. – 592с.

53. Трухановский В. Г. Английское ядерное оружие. Историко-политический аспект / В. Г. Трухановский. – М.: Международные отношения, 1985. – 230с.
54. Яковенко Н.Л. Велика Британія в сучасній системі міжнародних відносин: заявка на Європейське лідерство / Н.Л. Яковенко. – К.: Освіта, 2003. – 446с.
55. Allin D. Cold War Illusions: America, Europe and Soviet Power 1969-1989 / D. Allin. – N.Y.: St. Martin press, 1994. – 267p.
56. Byrd P. British foreign policy under Thatcher / P. Byrd. – Oxford: Philip Allan Publishers, 1988. – 211p.
57. Drucker H. Developments in British Politics / H. Drucker. - London.: Macmillan education, 1986. – 430p.
58. Hillman J. A Quite Revolutionary / J. Hillman, P. Clarke. – London: Weidenfeld and Nicolson. 1988. – 193p.
59. Kavanagh D., Seldon A. The Thatcher effect: A decade of change / D.Kavanagh and A.Seldon. – Oxford.: Philip Allan Publishers, 1988. – 477p.
60. Keeble C. Britain and the Soviet Union, 1917-1989 / C. Keeble. – London: Macmillan, 1990. – 387p.
61. Riddell P. The Thatcher government / P. Riddell. – Oxford New York: Basil Blackwell, 1987. – 296p.
62. Pravda A., Duncan S. Soviet-British Relations since the 1970s / A. Pravda, S. Duncan. – Cambridge: Cambridge University Press in association with RIIA, 1990. – 263p.
63. Reytan E. Tory Radicalism: M. Thatcher, J. Major and the Transformation of Modern Britain, 1979-1997 / E. Reytan. – London: Lanham, 1997. – 230 p.
64. Sharp P. Thatcher's Diplomacy: The Revival of British Foreign Policy / P. Sharp. – London: Macmillan, 1997. – 263p.
65. Young H. One of Us: A Biography of M. Thatcher / H. Young. – London: Pan Books, 1989. – 570p.